

REMINISCENCIJE I APORIJE DEMOKRATSKOG RAZVOJA BOSNE I HERCEGOVINE

Mirko Pejanović: DRŽAVA BOSNA I HERCEGOVINA I DEMOKRATIJA,
IKD "UNIVERSITY PRESS" - Magistrat izdanja Sarajevo, 2015.

I. Retrospektiva izgradnje bosanskohercegovačke državnosti u 20. stoljeću

Nasuprot negatorima bosanske historije i njene državnosti, profesor Pejanović, ističe nepobitne činjenice o Bosni kao samostalnoj troipostoljetnoj banovini i kraljevini koja je nakon pada pod strane režime prolazila trnovit put do svoje potpune nezavisnosti. Fokusirajući se na 20. st., Pejanović ističe da su najveće bitke Narodno-oslobodilačkog pokreta izvojevane na prostoru Bosne i Hercegovine.

Uporedo s oružanom borbom razmišljalo se o novim oblicima vlasti i pravednijem društvenom poretku. Ta su pitanja pokrenuta nakon pete neprijateljske ofanzive, kada su partizanske snage osvojile veliku teritoriju. Već tada započiju pripreme za drugo zasjedanje

AVNOJ-a, a kao jedno od glavnih pitanja potencira se održavanje zemaljskih antifašističkih vijeća tj. budućih republika. Zahvaljujući velikom slobodnom teritoriju i već urađenim planovima 25. novembra 1943. u Mrkonjić Gradu održano je Prvo zasjedanje ZAVNOBIH-a, a zatim Drugo zasjedanje AVNOJ-a u Jajcu, gdje su potvrđene sve odredbe ZAVNOBiH-a, na prvom mjestu Rezolucija, kao temeljni dokument s općim političkim stajalištima izražena u jedinstvenoj volji delegata o političkom statusu Bosne i Hercegovine kao federalne jedinice, ravnopravne sa ostalim federalnim jedinicama, koje konstituiraju Demokratsku federativnu Jugoslaviju. Shodno toj koncepciji, pred samo zasjedanje AVNOJ-a, odbijen je nacrt odluke Komisije CK SKJ, po kojoj je trebalo Bosnu i Hercegovinu

konstituirati kao autonomnu pokrajinu vezanu za jugoslovensku federaciju. No, zahvaljujući čvrstom stavu bosanskohercegovačke delegacije taj Nacrt je odbijen, a BiH je ipak dobila status ravnopravne federalne jedinice. To je za njene narode, nakon viševjekovne tuđinske vladavine značilo obnavljanje državnosti Bosne i Hercegovine, čime su njeni narodi pokazali da su sačuvali državotvornu svijest i povijesno sjećanje na troipostoljetnu bosansku državnost.

Međutim, i pored pozitivnog ishoda, ružnu sjenu ostavio je sam pokušaj razgradnje Bosne i Hercegovine, i to od strane dijela najvišeg partijskog rukovodstva, čime su se pokazale itekako vitalne ideje o rasparčavanju Bosne i Hercegovine po matrici ranijih ideologija, koje su se nakon AVNOJ-a privremeno povukle, da bi nakon Titove smrti krenule u svoju realizaciju upotrijebivši JNA, za svoje ciljeve. No, iako su postojale rastočničke tendencije dominantna većina je bila jasno opredijeljena za jednako važnu i ravnopravnu Republiku Bosnu i Hercegovinu, sa zagaraniranim građanskim i pravima na "ravnopravnost Srba, Muslimana i Hrvata i drugih, koja je njihova zajednička i nedjeljiva domovina", što je doneseno na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a u Sanskom Mostu 1. i 2. jula 1944.

god. u formi Deklaracije o pravima građana, te je na ovaj način u državnost Bosne i Hercegovine inkorporirana ravnopravnost naroda. Na ovom zasjedanju ZAVNOBiH se konstituira kao najviše zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo Federalne Bosne i Hercegovine, čime su obuhvaćeni svi najvažniji segmenti društvenog života. Ono što je započeto sa prvim i drugim zasjedanjem ZAVNOBiH-a, sa trećim u oslobođenom Sarajevu 26. aprila 1945. god. dovršena je državna organizacija Bosne i Hercegovine na ideji ZAVNOBiH-a, koji prerasta u Narodnu skupštinu Bosne i Hercegovine, koja već narednog dana na zasjedanju donosi Zakon o narodnoj vladi Bosne i Hercegovine te zatim formira vladu kao "vrhovni izvršni i naredbodavni organ državne vlasti".

Tako užurbano radeći na stvaranju zakonskih okvira, već u februaru 1946. god. zamijenjen je naziv "Federalna Bosna i Hercegovina" u "Narodna Republika Bosna i Hercegovina", a njen prvi Ustav donesen je 31. decembra 1946. godine, u kojem se definira kao "narodna država republikanskog oblika", koja je, kako stoji u članu 2. ostvarena u narodnooslobodilačkoj borbi, te se ujedinila na osnovu načela ravnopravnosti s ostalim narodnim republikama

u zajedničku saveznu državu – Federativnu Republiku Jugoslaviju. U pogledu pozicije Bosne i Hercegovine u saveznoj državi ustanovljena je odredba po kojoj “Narodna Republika Bosna i Hercegovina” “vrši državnu vlast suvereno”, prenoseći na FNRJ samo ona prava koja su saveznoj državi data Ustavom FNRJ.

Imajući u vidu spomenuto, Pejanović nas podsjeća na činjenicu da je Bosna i Hercegovina obnovila i uspostavila svoju državnost, koju je izgubila 1463. god. s dolaskom Turske imperije, a da je nakon skoro pet stoljeća s odlukama ZAVNOBiH-a i Ustavom iz 1946. god. konačno povezala prekinuti kontinuitet. U tom smislu, u tom historijskom hodogramu nudi nam se mnoštvo činjenica o razvojnom putu Bosne i Hercegovine; od uvođenja radničkog samoupravljanja početkom 50-ih, ustavnih promjena tokom 1963. god. u kojima je uveden i novi naziv “Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina”, Ustava iz 1974. god. kojim Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina dobija nove elemente u svom određenju i definira se kao “socijalistička demokratska država i socijalistička demokratska zajednica radnih ljudi i građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih

naroda i narodnosti koji u njoj žive”.

Međutim, stvarnost je bila drugačija, posebno za Muslimane, koji su potpuno ignorirani kao etnička zajednica sve do popisa iz 1961. god. U prva dva popisa (1948 i 1953) nacionalna oznaka “musliman” uopće nije postojala, ali je, gle ironije, muslimanima (Bošnjacima) ponuđena “mogućnost” da se izjasne kao “ono što zaista nisu”, kao Srbi ili Hrvati ili kao Neopredijeljeni, tj. kao društvena grupa bez identiteta ili drukčije rečeno “nenarodni element”. Više nego krajnji sarkazam zvuči činjenica da je i nakon poraza stranih i domaćih fašista, načelo “ravnopravnosti Srba, muslimana i Hrvata Bosne i Hercegovine” u prvom i drugom poslijeratnom popisu potpuno negirano, jer “muslimana” na prvim popisima uopće nema, da bi se pojavili tek s popisom iz 1961. god. pod imenom vjerske skupine “musliman” (s malim “m”), što opet nije “ravnopravnost”. Također, i Ustavom iz 1974. kojim je zamijenjeno malo “m” sa velikim “M”, nije naziv nacije, jer se riječ “musliman”, bez obzira na veliko ili malo početno slovo te riječi odnosi na pripadnike kulturnocivilizacijskog korpusa islama cijelog svijeta. Nasuprot tome bosanski muslimani tek 1993. god. u najtežim trenucima

agresije i borbe za goli opstanak, na Prvom Svebošnjačkom saboru 27. septembra 1993. god., nakon čitavog jednog stoljeća, usvajaju ime “Bošnjak” i tek tada postaju nacija. Shodno tome opravdano se postavlja pitanje gdje se kroz punih pet decenija izgubila ta ZAVNOBiH-ovska “ravnopravnost”?

No, unatoč svim problemima, koji su pratili obnovu i izgradnju Bosne i Hercegovine profesor Pejanović u svom rakursu ističe i niz činjenica u demokratskom, društveno-političkom, ekonomskom, kulturnom i svakom drugom napretku u svim društvenim segmentima, posebno od partijskog savjetovanja 1965, i demokratizacije političkog sistema, što je omogućilo učvršćivanje međunacionalnih odnosa između Srba, Muslimana i Hrvata i davalo impulse ukupnom stabilnijem razvoju u svim segmentima života.

No, historijska turbulencija sa padom berlinskog zida i komunizma početkom 90-tih pokrenula je lavinu promjena i na prostoru bivše Jugoslavije u kojoj su već bili nagomilani nacionalni, politički i privredni problemi što je dovelo do otvorenog ekspaniranja nacionalističkih i hegemonističkih strasti i agresivnog rata 1992.

Političko vrenje 90-ih u susjednim republikama, pokrenulo je nacionalnu ostrašćenost i u Bosni

i Hercegovini, što se očitovalo stvaranjem nacionalnih stranaka koje su na izborima u novembru 1990. godine, odnijele skoro apsolutnu pobjedu. Tako je višestranačka ideja shvaćena kao nacionalno homogeniziranje, koje je po sistemu spojenih posuda došlo i permanentno dozirano kao produkt srpsko-hrvatskih sukoba u Kninskoj krajini, a koje se u Bosni i Hercegovini širilo geometrijskom progresijom. Nacionalne stranke, iako su “složno” osvojile vlast već u prvoj godini višestranačkog sastava skupštine, izražena su neslaganja oko državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine i njene političke budućnosti. Na jednoj strani su stajale SDA i HDZ BiH, sa većinom opozicionih stranaka na stajalištu *nezavisne i suverene države u avnojevim granicama*, dok su na drugoj strani SDS i SPO negirali samostalnost i državnost Bosne i Hercegovine. Tako je nakon žestokih skupštinskih i medijskih debata po ovom pitanju, skupšina Bosne i Hercegovine na osnovu traženja rješenja od strane komisije Evropske unije dobila preporuku za izjašnjenje na referendumu. Referendum je bojkotovao od strane SDS-a, a na glasanje je izašlo 64% građana upisanih u birački spisak, a od toga “ZA suverenu i nezavisnu BiH” glasalo je 99%. Iako izveden

po preporuci i pod supervizijom EU, srpski politički establišment u Bosni i Hercegovini i u Srbiji nije ga priznao i odmah je krenuo u otvorenu agresiju, etničko čišćenje i genocid nad nesrbima.

II. Značaj Platforme o radu Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine za koncepciju otpora i odbrane Bosne i Hercegovine (1992–1995)

Ratna opcija srpskog političkog establišmenta nije se mogla ničim zaustaviti; ni skupštinskim istupima, ni javnim debatama, historijskim činjenicama, ni međunarodnim ekspertnim preporukama, pa ni otvorenim prosvjedima građana protiv rata na ulicama i pred Parlamentarnom skupštinom Bosne i Hercegovine, što je bio prvi vid otpora patriotski opredijeljenih građana Sarajeva, kojima su se pridružile kolone građana iz drugih gradova, koji su iznijeli niz zahtijeva i prijedloga kako bi se zaustavio rat. Nasuprot svim pokušajima okupljenih građana, patriota, brutalna agresija je počela sa barikadama koje su postavljali maskirani srpski “aktivisti” naoružani sa najsavremenijim oružjem JNA, kojeg su usmjerili na prosvjednike. Tako su prve žrtve njihova djelovanja bile Suada Dilberović, studentica

medicine iz Dubrovnika i Olga Sučić, službenica iz Sarajeva, koje su ubijene na Vrbanja mostu, a nekoliko prosvjednika ispred Narodne skupštine je ranjeno iz snajpera sa hotela Holiday inn. Istovremeno srpske snage su izvršile potpunu opsadu Sarajeva, koja je trajala 1.479 dana, što je rezultiralo sa 12.500 ubijenih građana, od čega 1.500 djece.

S obzirom na već zahuktalu agresiju Predsjedništvo je moralo sačiniti Platformu djelovanja u ratnim uvjetima te rukovoditi otporom i odbranom iz grada Sarajeva, iako je grad već bio u opsadi. U Platformi se Bosna i Hercegovina definira kao “suverena i nezavisna država građana, konstitutivnih i ravnopravnih naroda: Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika ostalih naroda koji u njoj žive”, što se jasno vidi da je sačinjena na principima odluka ZAVNOBiH-a. Platforma je odražavala interese koji proistječu iz tradicije viševjekovnog zajedničkog življenja, gdje se politički i društveni život zasniva na ravnopravnosti. Shodno tome, na racionalnoj ravni, nemoguće je shvatiti organizatore i pokretače rata u Bosni i Hercegovini, koji su dopustili sebi da budu slugani najrigidnije nacionalističke ideologije i profašističkog režima Slobodana Miloševića. I pored

svih tih činjenica, programski cilj Platforme tendirao je ka smirivanju uzavrelih strasti i rješavanju problema pregovorima, uz poštovanje nekoliko nezaobilaznih principa: prekid ratnih dejstava, uspostavljanja političkog stanja prije početka agresije, priznavanje legalne vlasti države Bosne i Hercegovine i njenih institucija na cijeloj teritoriji, kažnjavanje krivaca za ratne zločine i dr.

Naravno, odredbe Platforme, s druge strane nisu prihvatile agresorske snage, jer su se njihovi ciljevi izravno kosili sa principima Platforme. Zato im nije stalo do prekida vatre, a pogotovu uspostavljanja političkog stanja prije početka agresije, kao ni priznavanje legalnih organa vlasti i institucija, a kamoli pristati na kažnjavanje krivaca za ratne zločine, koje su sami počinili. U takvim odnosima neophodna je bila medijacija međunarodne zajednice, a platforma sa svojim legitimnim odredbama bila je osnova za pridobijanje podrške međunarodne zajednice i internacionalizacije bosanskog pitanja, podvlači Pejanović, koji je i kao tvorac prvog nacrtu Platforme, te kasnije od druge polovine 1992., kao član Predsjedništva imao priliku praktično djelovati po odredbama Platforme. Definitivno, Platforma je bila ključni

državni dokument, koji je sa svojim legalitetom i legitimitetom u ratnim uvjetima definirao državnost Bosne i Hercegovine i njeno unutrašnje ustrojstvo na temelju historijskih odluka prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a iz 1943. god. i savremenih evropskih standarda u razvoju lokalne i regionalne samouprave, zaključuje profesor Pejanović.

III. Društveno-historijske pretpostavke regionalizacije Bosne i Hercegovine u procesu integracije u Evropsku uniju

Uz aporije koje su pratile demokratski razvoj Bosne i Hercegovine, u svom naučnom opusu i pragmatičnom djelovanju profesor Pejanović se zalaže za savremene evropske standarde u razvoju lokalne samouprave i regionalizacije, te konačno uključanje u Evropsku uniju, što je najvažniji društveno-historijski proces, prije svega zbog osiguranja stabilnog mira, zatim demokratskog, ekonomskog, kulturnog i svakog drugog progressa. To su krucijalne, a time i nezaobilazne pretpostavke za razvoj i opstojnost Bosne i Hercegovine. Bosansko pitanje prvi put je otvoreno, a time i internacionalizirano u vremenu disolucije SFRJ 1991., kada je Badinterova komisija Evropske

unije dala svoje mišljenje ustavno-pravne i političke pozicije Bosne i Hercegovine putem referenduma građana o nezavisnom razvoju države Bosne i Hercegovine. Legalne vlasti su i tada, kao i danas poštovale prepruke Evropske unije i držale se evropskog puta, za razliku od susjeda i njihovih kolaboracionista koji su izvršili agresiju i zločine u Bosni i Hercegovini i time ignorirali konvencije i rezolucije Evropske unije i međunarodne zajednice, da bi danas bili najglasniji zagovarači pravne države, ljudskih prava i evropskih integracija. Nasuprot tome, profesor Pejanović je i tada, u procesu disolucije SFRJ, kada se postavilo prvo bosansko pitanje – pitanje statusa Bosne i Hercegovine, ostao na istom stanovištu u borbi za evropsku Bosnu i Hercegovinu.

Zalažući se za evropski put, kao jedini ispravan društvenopolitički model, Pejanović ističe da moramo ubrzano usvajati evropske standarde, što je uvjet za članstvo u EU. Tako, za razliku od “rastočnika BiH”, koji su stvorili etnotorove, on u fokus svog političkog diskursa stavlja standard politike regionalnog razvoja i regionalne strukture države na racionalnim principima, gdje se regijom smatra teritorija sa posebnim i specifičnim karakteristikama, kao što su: prirodno-geografske, ekonomske,

kulturne, historijske, saobraćajne, demografske, urbane i dr. Strukturirana sa tim karakteristikama regija je izraz socijalnog pragmatizma, ono što ljudi smatraju “*svijetom svog života*” u kome imaju prostornu datost, socijalni razvoj, kulturni identitet i interakciju društvenih institucija i dr., te zbog toga regija mora imati i određenu autonomiju, čime se centralnom državnom aparatu pruža korisna asistencija u ukupnom procesu vršenja vlasti, a čime se decentralizacija u ovom smislu poima, ne kao rastakanje, već kao koristan model vršenja političke vlasti.

Na tim principima zasnovana je regionalna struktura svih članica Evropske unije, što profesor Pejanović potkrepljuje sljedećim činjenicama: a) sve članice Evropske unije imaju uspostavljenu i razvijenu regionalnu strukturu, b) Evropska unija svoj razvoj temelji na interesima država i regija, c) unutar Evropske unije postoji Komitet regija kao struktura koja oblikuje interese regija u koncipiranju politike regionalnog razvoja. Iznoseći tako osnovne društvenopolitičke principe Evropske unije, Pejanović samo što, sa usklikom ne kaže: “pa ljudi, dajte da to kod nas samo prepíšemo!”. Tako on, da bi potkrijepio svoje stajalište stavlja nam na uvid regionalnu strukturu nekih evropskih zemalja, kao što

su: Italija, Holandija, Španija i Finska, te dalje izlaže viši koncept regionalne integracije, koncept “Euroregije” Evropske unije, gdje je Bosna i Hercegovina uključena u tri euroregije: Dunav-Drava-Sava, Drina-Sava-Majevisa i Jadranska euroregija.

Imajući sve to u vidu, Pejanović ističe velike prednosti Evropske regionalne politike, koja je usmjerena prioritetno prema nerazvijenim regijama, gdje od te politike građani imaju neposrednu korist kroz razvoj infrastrukture, otvaranje novih radnih mjesta i podizanje životnog standarda i opšteg boljitka. Zato Pejanović posebnu pažnju posvećuje lokalnoj zajednici, kao bazi i izrazu socijalnog pragmatizma, prostor u kojem su ljudi zbog blizine življenja upućeni jedni na druge, prostor u kojem stiču sredstva za život, socijalni razvoj, kulturni identitet i interakciju društvenih institucija i dr. U tom smislu čovjek se potvrđuje kao “to zoon politikon”, koji zadovoljava zajedničke potrebe i aktivnosti u lokalnoj zajednici, gdje se društveni život može pojmiti kao društveno-politički ambijent u kojem građani svojom voljom donose demokratske odluke o formiranju političko-pravnih institucija u kojima će ispoljavati i ostvarivati interese i u kojoj će se odlučivati o lokalnim javnim

poslovima.

IV. Retrospektiva oblikovanja regija u Bosni i Hercegovini

Baveći se konceptom regionalizacije postdaytonske Bosne i Hercegovine, Pejanović iznosi historijske činjenice da decentralizacija u političkom životu Bosne i Hercegovine nije ništa novo, te pravi retrospektivu oblika decentralizacije od perioda srednjovjekovne bosanske države do 20. st. Bosanska srednjovjekovna država bila je podijeljena na župe, kojima su vladali bosanske velmože i vladar iz dinastije Kotromanići. U periodu osmanske vladavine bilo je više oblika administrativno-upravne podjele zemlje, od kadiluka do sandžaka, ejaleta i kapetanija, što je bilo uvjetovano vojno-političkom moći carevine. Poslednju teritorijalnu podjelu na sandžake (Bihaćki, Travnički, Banjalučki, Sarajevski, Zvornički i Hercegovački) zadržala je i Austrougarska, s tim što je umjesto Zvornika regionalni centar postala Tuzla. Raniji sandžaci, sada Okruzi nastavljaju da funkcioniraju i u vrijeme Kraljevine SHS, sve do 1929., kada se umjesto Oblasti formiraju Banovine. Također i u vremenu socijalističke Jugoslavije zadržana je ranija podjela na Okruge, s tim što je formiran i

novi okrug – Doboj, da bi 1949. god. uvedena nova podjela na četiri oblasti sa sjedištem u: Sarajevu, Mostaru, Banja Luci i Tuzli. Nedugo poslije, već 1952. god. izvršena je nova administrativna podjela na 66 srezova i 5 gradova, što ostaje do Ustavnih promjena iz 1963. kada je formirano 15 srezova, da bi već krajem šezdesetih godina, nakon provedenih administrativnih reformi utvrđena dva nivoa vlasti – općinski i republički, te formirano 106 općina, da bi se kasnije dodale još 3. U oblasti regionalnog razvoja, dominirala su opredjeljenja o četiri makroekonomske regije sa centrima: Sarajevo, Banja Luka, Tuzla i Mostar. Međutim sa stanovišta prostornog planiranja de facto postoji sedam funkcionalno-gravitacionih regija sa centrima: Sarajevo, Zenica, Doboj, Mostar, Tuzla, Banja Luka i Bihać.

Sa disolucijom SFRJ i dolaskom na vlast nacionalnih stranaka, nakon prvih višestranačkih izbora 1990., ideje administrativne podjele Bosne i Hercegovine identične su, ne funkcionalnošću, već najbrutalnijom razgradnjom države. Odmah nakon uspostavljanja višestranačke vlasti osjetile su se divergencije u pogledu statusa Bosne i Hercegovine nakon najavljenog osamostaljenja Slovenije i Hrvatske. Tako je nacionalistička stranka SDS, već u prvoj polovici

1991. god. u svom antiustavnom djelovanju počela stvarati novu “administrativno-upravnu” strukturu srpske etnodržave sa novim općinama kako po principu većinskog naroda, tako i po nekim kvazi principima. Tako su po tim principima stvarane prvo “srpske općine” i Srpske autonomne oblasti, da bi do kraja iste godine oformili Skupštinu srpskog naroda i Srpsku republiku u Bosni i Hercegovini. Po istom principu radila je i nacionalistička HDZ stvarajući Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu, koja također prerasta u Republiku, drugi etnotor. U tom smislu i jedna i druga su proizvod nasilja, nelogičnosti i totalnog bezumlja. No, i pored toga u vrijeme postizanja mira prevladala je koncepcija etničkih stranaka, a time i etnizacije prostora što je, nažalost podržala i međunarodna zajednica da bi na temelju Vašingtonskog sporazuma formirala Federaciju BiH sa 10 kantona na etničkoj osnovi, a Republika Srpska postala drugi entitet, strogo centraliziran i na temelju zločina i genocida homogeniziran.

Nasuprot rigidnoj ideji etnoregionalizacije, profesor Pejanović, zagovara pet regionalnih centara i u njima formiranje ekonomsko-razvojnih agencija, koje bi imale zadatak da na najbolji način

povezuju općine na razvojnim projektima i jačaju unutrašnju integraciju države. Ti regionalni centri su: Sarajevo, Tuzla, Mostar, Banja Luka i Zenica. Međutim, i pored najbolje volje i optimizma, Pejanović sa žalom konstatira da za državnu rekonstrukciju još uvijek ne postoji konsenzus u Parlamentarnoj skupštini BiH, a pogotovu kad se zna da Republika Srpska svaku ideju regionalizacije žestoko odbacuje, kao i sve drugo što znači jačanje države Bosne i Hercegovine.

VI. Evropska unija i politička budućnost Bosne i Hercegovine

Sa modernom, austrougarskom upravom započinje evropeizacija Bosne i Hercegovine u kojoj se razvija više grana industrijske proizvodnje, grade se mnoge ustanove, škole, bolnice, putevi, pruge i dr. Uz taj ekonomski zamah, započeo je i razvoj građanskog društva, kada već u prvoj deceniji 20. stoljeća nastaju političke stranke, a od 1910. Bosna i Hercegovina dobiva svoj Statut (Ustav) i Sabor, te se tako po prvi put susreće sa zapadnom demokratijom i ukupnim društveno-političkim životom. Taj zamah zapadne demokratije nestaje sa dolaskom prve i druge Jugoslavije, da bi sa dolaskom višestranačja, umjesto zapadne demokratije

došla etnokratija nacionalnih stranaka i najbrutalnija agresija na Bosnu i Hercegovinu. Nakon uspostavljanja mira u Bosni i Hercegovini, prvu inicijativu za saradnju država jugoistočne Evrope pod nazivom *Proces iz Roajomona o dobrosusjedstvu i stabilnosti u jugoistočnoj Evropi*, Evropska unija je promovirala Deklaracijom od 13. februara 1995. godine u vrijeme pariske mirovne konferencije za Bosnu i Hercegovinu.

U tom smislu Evropska unija je predvidjela dva instrumenta: prvo, ugovorni odnos između EU i svake države pojedinačno i drugo, program finansijske saradnje. Tako je u okviru općeg regionalnog pristupa, Evropska unija 29. aprila 1997. godine usvojila *Koncept uvjetovanosti*, koji se odnosi na države zapadnog Balkana, a obuhvata poštivanje demokratskih načela, ljudskih prava, pravne države, zaštitu prava manjina, provođenje tržišno-ekonomskih reformi i spremnost na regionalnu saradnju i dr. Uvjeti su podijeljeni u dvije grupe: opći za sve države i regije, te posebni koji su usko povezani sa odredbama i obavezama, koje proistječu iz Dejtonskog mirovnog sporazuma. Nakon završetka rata na Kosovu 1999. godine, regionalni pristup je nadograđen multilateralno postavljenim Paktom o stabilizaciji za jugoistočnu Evropu i

njegovim bilateralno utemeljenim, koji se odnosi isključivo na države zapadnog Balkana. To je proces postizanja trajnog mira, razvitka i stabilnosti jugoistočne Evrope, jačanje regionalne saradnje i uključenje država tog prostora u evropske i evroatlanske integracije. Za Bosnu i Hercegovinu taj proces je počeo 1998. godine, kada je uspostavljeno konsultativno radno tijelo (Consultative Task Force – CTF) kao forum za odvijanje tehničkog i političkog dijaloga između Bosne i Hercegovine i Evropske unije, koji će se kasnije odvijati u okviru tzv. **Mape puta** (*Road Map*), koja je za BiH objavljena 2000. godine, a podijeljena je na političke mjere, ekonomske mjere, mjere koje se odnose na demokratiju, vladavinu zakona i ljudskih prava i dr. Tako je studija izvodljivosti radi otvaranja pregovora o zaključivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju ukazala na 16 prioriternih reformi, što je u praksi značilo usvajanje 41 novog zakona i uspostavljanje 27 novih institucija.

Pored toga, zbog zastoja u provedbi reformi, presuda Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Sejdić-Finci i dalje je na tapetu. Tako je zbog zastoja u provedbi reformi, Parlamentarna skupština Vijeća Evrope 25. 01. 2012. god. usvojila Rezoluciju 1855 pod

nazivom “Funkcioniranje demokratskih institucija u BiH”, kojom se energično zahtijeva da se krene prema modernoj i funkcionalnoj demokratiji, da politički pluralizam mora biti u korist građana, a ne na etničkoj osnovi. Rezolucija je upozoravala na provedbu reformi prije izbora 2014., ali i pored prijetnje isključenjem iz vijeća Evrope reforme nisu ni do danas provedene, pa je tek sredinom 2015. godine dugim odugovlačenjem potpisana reformska AGENDA (*tj. lista poslova koje treba obaviti*). To je dokument Evropske komisije koji sadržava program aktivnosti vezanih za razvoj EU te finansijski okvir za proširenje novim državama članicama u razdoblju 2000–2006. godine. Uz Agendu se veže BIJELA KNJIGA (White Paper) – također dokument EU s prijedlozima budućih aktivnosti na pojedinim područjima. Uz ove dokumente neophodne za budući progres, potrebno je energičnije angažiranje Visokog predstavnika međunarodne zajednice i specijalnog predstavnika Evropske unije u provođenju Dejtonskog mirovnog sporazuma i u zaustavljanju destrukcije državnosti Bosne i Hercegovine koja se permanentno ruini, na isti način kao i 90-ih.

VII. Protivrječnosti i izazovi

u razvoju parlamentarne demokratije u Bosni i Hercegovini

Stupanjem na scenu Dejtonskog mirovnog sporazuma i međunarodne zajednice sa svojim administrativnim aparatom i ovlaštenjima (OHR), nastojalo se normalizirati društveno-politički život. Tako se 1996. organiziraju prvi postratni demokratski izbori, kada ponovo pobjeđuju nacionalne stranke koje nisu postizale konsenzus po mnogim političkim pitanjima, tako da je Visoki predstavnik međunarodne zajednice u okviru svojih bonskih ovlaštenja donio preko 800 odluka, a mnoge od njih su bile proglašenje određenih zakonskih akata. Tako je zahvaljujući visokom predstavniku uspostavljena državna granična služba, zatim formiranje oružanih snaga Bosne i Hercegovine, obrazovanje državnih sigurnosnih agencija, formiranje uprave za indirektno oporezivanje, proširenje i nadležnosti Vijeća ministara BiH i dr., a poseban značaj imala je odluka visokog predstavnika o proglašenju amandmana o konstitutivnosti bošnjačkog i hrvatskog naroda u Republici Srpskoj i srpskog naroda u Federaciji Bosni i Hercegovini u 2002. godini. Tako je ovim amandmanima ukinuta diskriminacija bosanskohercegovačkih naroda u entitetima na

etničkoj osnovi i ispunjeni uvjeti za prijem Bosne i Hercegovine u članstvo Vijeća Evrope.

Međutim, parlamentarna demokratija opterećena starim oprečnim stavovima i međusobnim antagonizmima u postratnim uvjetima veoma je teško funkcionirala i pored velikog angažmana međunarodne zajednice. Narodne monoetničke stranke imale su dominaciju i u cijelom postdejtonskom periodu, izuzev 2000. godine, kada je formirana Alijansa za demokratske promjene, da bi već na parlamentarnim izborima 2002. godine izbornu pobjedu ponovo dobile etničke stranke, koje su uz pomoć novoformiranih stranaka formirale vladajuću većinu, a od ovih izbora prvi put se uvodi četverogodišnji mandat.

U narednim izborima, 2006. mijenja se stranačka struktura Parlamenta. Poslaničke mandate i vladajuću skupinu čine: SDA, SNSD, SzaBiH i HDZ, tako da u predstojećem četverogodišnjem periodu ove stranke formiraju Vijeće ministara. Pred ovom vladajućom strukturom bio je "Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju", čije je potpisivanje uvjetovano reformom policije. U početnoj konceptualizaciji projekta reforme policije postojala je zamisao da policija ima svoju jedinstvenu organizaciju i način upravljanja

od lokalnog do državnog nivoa. Međutim vladajuće stranke iz RS-a i pored svih pritisaka međunarodne zajednice, nisu prihvatile ponuđeni projekat reforme policije, što je još jedanput potvrdilo njihov put sistematske razgradnje države Bosne i Hercegovine.

Međunarodna zajednica je još jedanput pokazala svoju popustljivost, kada je prihvatila opskurno rješenje uvođenja Direkcije za koordinaciju policijskih snaga na državnom nivou, tako da su ovim kompromisom ispunjeni uvjeti za potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Sporazum je potpisan 2008. god. čime je označen ugovorni odnos Bosne i Hercegovine sa EU. Međutim, pošto Bosna i Hercegovina nije ispunila uvjet provođenja presude u predmetu Sejdić-Finci nije došlo do ratifikacije Sporazuma. Jedan od uvjeta za ratifikaciju ispunjen je usvajanjem Zakona o raspolaganju vojnom imovinom kao državnom što je uvjet za članstvo u NATO vojnom savezu, te Zakona o popisu stanovništva tokom 2013. No, pošto nisu ispunjeni svi potrebni uvjeti, tek početkom 2015. godine, Vijeće Evropske unije je donijelo odluku o stupanju na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i to nakon što su Predsjedništvo i Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine

usvojili Izjavu o opredijeljenosti za provođenje reformi nužnih za približavanje članstvu u Evropskoj uniji. Veliki problemi vezani za odugovlačenje usvajanja zakona leže u činjenici da su moć Parlamenta i izvršne vlasti uzurpirale elite vladajućih stranaka koje ne drže do dogovora i čije se koalicije veoma brzo raspadaju. Nasuprot tome, a u cilju demokratske konsolidacije, Pejanović predlaže široku programsku koaliciju parlamentarnih stranaka na ideji evropske Bosne i Hercegovine.

Zaključna razmatranja

Ova studija kao politološko-sociološko-historijski diskurs, dovoljan je odgovor svim *zlicama i nezalicama* o povijesnom, demokratskom, geografskom, antropološkom, državotvornom i kulturološkom bitku Bosne i Hercegovine.

U glavni fokus studije Pejanović stavlja “kontinuitet izgradnje državnosti BiH u 20. stoljeću”, od vremena Narodnooslobodilačke borbe u Drugom svjetskom ratu, kada se pored zajedničke borbe svih naroda rješavalo i pitanje statusa Bosne i Hercegovine. Ovdje je autor istakao bitne činjenice demokratskog razvoja, a posebno sudbonosnu važnost odluka ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a za status

Bosne i Hercegovine u budućoj Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, te krucijalne odluke o ravnopravnosti njenih naroda: Srba, muslimana, Hrvata i drugih naroda u Bosni i Hercegovini koji u njoj žive. Historijska važnost tih odluka, potkrijepljena je nizom činjenica vezanih za elemente državnosti i demokratskog razvoja od samostalne srednjovjekovne bosanske države do danas. Obnovu svoje državnosti Bosna i Hercegovina vraća tek odlukama ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a, što joj je omogućilo kontinuiranu izgradnju kao federalne jedinice u Socijalističkoj Jugoslaviji, da bi disolucijom Jugoslavije do svoje "de jure" nezavisnosti došla referendumom održanim 29. februara i 1. marta 1992. god. Međutim odmah nakon referenduma i međunarodnog priznanja, na Bosnu i Hercegovinu je izvršena oružana agresija JNA, Srbije, Hrvatske.

Tako je Bosna i Hercegovina postala žrtvom velikodržavnih ideologija kada su u Karađorđevu marta 1991. god. predsjednici Srbije i Hrvatske "složno" dogovorili podjelu.

U tim najtežim trenucima

po opstojnost zemlje, autor ove knjige, aktivan je učesnik i njene odbrane, tako da je živi svjedok istine o karakteru rata. U tom smislu, profesor Pejanović, pored niza historijskih činjenica o bosanskoj državnosti, elaborira i predlaže niz ideja u pogledu demokratizacije, ljudskih prava, regionalizacije, lokalne samouprave, ekonomskog i kulturnog napretka, čime se zalaže da u što kraćem roku, kao država, ispunimo sve uvjete za realizaciju Mape puta (Road Map). U tom smislu, ističe on, neophodna je demokratska konsolidacija i široka koalicija parlamentarnih stranaka na programskoj osnovi za evropsku, pravnu državu Bosnu i Hercegovinu, jer je integracija Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju interes većine stranaka i ima ogromnu podršku građana, zaključuje na kraju profesor Pejanović.

Uzevši sve u obzir, ova studija je zasigurno vrijedno znanstveno djelo, u razumijevanju kompleksnosti bosanskohercegovačke povijesti i njenog demokratskog razvoja.

Fikret Bečirović